

Rapport 2013:3

Köpinge 15:29 m.fl.

Spilltryck- och vattenledningar
FU år 2013

Lars Jönsson

Rapport 2013:3

Köpinge 15:29 m.fl.

Spilltryck- och vattenledningar
FU år 2013

Lars Jönsson

Österlenarkeologi

att. Lars Jönsson
Bellevuevägen 13 A
271 32 Ystad
Mobiltelefon: 070-306 36 04

www.osterlenarkeologi.se

© 2013 Österlenarkeologi

Rapport 2013:3

Omslag: Tingshög med boplatsen Stora Köpinge RAÄ 79:1 i förgrunden.

Foto: Lars Jönsson

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Läge och topografi	5
Syfte och metod	6
Utvärdering av schaktningen	6
Boplatssområdet vid Tingshög	7
Andra fornlämningar i närområdet	7
Bybildning vid Tingshög?	7
Undersökningsresultat	9
Schakt 1	9
Schakt 2	11
Utvärdering	12
Referenser	13
Administrativa uppgifter	14

Figur 1. Skåne och Ystads kommun. Platsen för undersökningen vid Tingshögssområdet öster om Köpingebro markerad med en röd prick .

Figur 2. Tingshögssområdet öster om Köpingebro med platserna för schakten markerade med streck.

Sammanfattning

I samband med nedläggning av spill- och vattenledningar inom fastigheterna Köpinge 21:33, 15:29 och 64:1 i Stora Köpinge socken har Österlenarkeologi utfört en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetena har skett i omedelbar närhet till den delvis undersökta Tingshögsboplatsen, en av Skånes viktigaste järnåldersboplatser. Boplatssområdet är registrerat som fornlämningarna Stora Köpinge 24:2, 58:1-2 och 79:1 i Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem (FMIS).

Inför nedläggningen av ledningarna grävdes två schakt; ett ca 240 meter långt schakt från fastigheten Köpinge 21:33 och österut, och ett ca 150 meter långt schakt från fastigheten Köpinge 15:29 och västerut. Strax söder om den i Riksantikvarieämbetets FMIS registrerade fornlämningen Stora Köpinge 58:2 påträffades ett stolphål och en något diffus nedgrävning. I övrigt gjordes inga arkeologiska iakttagelser i de 0,6-0,9 m breda schakten.

Inledning

Med anledning av nedläggande av spill- och vattenledningar inom fastigheterna Köpinge 21:33, 15:29 och 64:1, vid det s.k. Tingshögsområdet vid Köpingebro, utförde Österlenarkeologi en arkeologisk förundersökning i form av en övervakning av markarbetena. Schaktningen utfördes i omedelbar närhet av Tingshögsboplatsen, registrerat som fornlämningarna Stora Köpinge 24:2, 58:1-2 och 79:1 i Stora Köpinge socken.

Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län (länsstyrelsens dnr. 431-25943-12).

Läge och topografi

Tingshögsområdet ligger ca 7 km öster om Ystad och ca 400 meter sydväst om Köpingebro, omkring 1,8 km från dagens kustlinje. Ett par hundra meter väster om Tingshögsområdet ringlar sig Nybroån, ett vattendrag som sannolikt varit viktigt för etableringen av många boplatser i närområdet. Tingshögsområdet kännetecknas idag av åkermark med flacka förhöjningar, men före utdikningarna på 1800-talet fanns ett stort inslag av mossar, sankmarker och mindre vattendrag.

Figur 3. Tingshögsområdet med Tingshögsboplatsen. Platserna för schakten är markerade med streck. Underlag: Karta ur Riksantikvarieämbetets FMIS.

Syfte och metod

Då den arkeologiska förundersökningen skedde i form av en övervakning av markarbetena hade inga vetenskapliga frågeställningar formulerats inför undersökningen. Men eftersom schaktningen skulle genomföras i omedelbar närhet av Tingshögsboplatsen, upptaget som fornlämningarna Stora Köpinge 24:2, 58:1-2 och 79:1 i Stora Köpinge socken, var det viktigt att vara observant på om arkeologiska lämningar kom att beröras. Tingshögsboplatsen har tidigare delvis undersökts, varvid boplatslämningar och gravar har påträffats från framför allt stenålder och järnålder. Det var även betydelsefullt att få kunskap om de arkeologiska lämningarnas bevarandegrad, karaktär, utbredning och datering.

Utvärdering av schaktningen

På grund av ett missförstånd kontaktades inte antikvarisk personal förrän schaktet (schakt 1) på fastigheterna Köpinge 21:33 och Köpinge 64:1 var avslutad och ledningen nerlagd. Här kunde en arkeologisk bedömning, på utvalda platser, endast utföras utifrån schaktväggen (sektionerna). Däremot kunde arbetet övervakas längs hela schaktet (schakt 2) på fastigheten Köpinge 15:29.

Vid schaktningen användes en traktorgrävare. Schaktningen utfördes av personal från Ystads kommun.

Boplatssområdet vid Tingshög

Boplatserna vid Tingshög i Stora Köpinge socken var belägna på en flack höjdrygg öster om Nybroån och ca 2 km från kusten. Vid fosfatkarteringar 1973 och 1974 uppmättes höga värden över hela det ca 500 x 300 meter stora området (RAÄ 79:1) öster om Fallenbjärsvägen. I samband med bl.a. grustäkt och vägbygge har det skett flera arkeologiska undersökningar. I höjdens sydvästra kant ligger en bronsåldershög, Tingshög (RAÄ 24:1), men ytterligare tre numera helt utplöjda högar är kända från området.

Undersökningarna visar att området periodvis har utnyttjats sedan yngre stenålderns början. Merparten av lämningarna är dock från yngre järnålder, framför allt folkvandringstid och vendeltid (ca 400-800 e.Kr.). Fram till 1983 hade minst åtta långhus och sex grophus framkommit från yngre järnåldern, samt några gravar (Tesch 1983, s. 53).

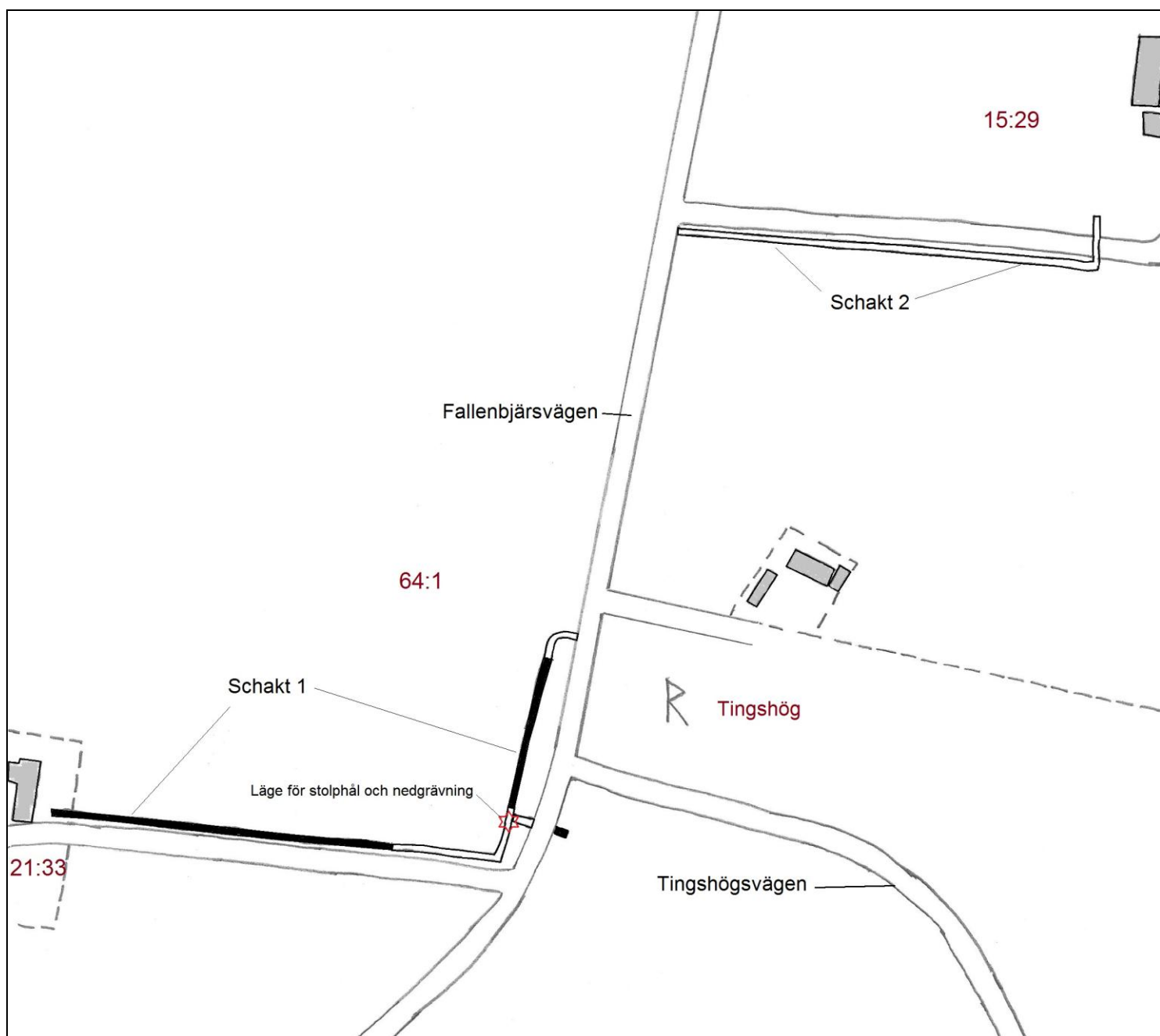
Omedelbart väster om Fallenbjärsvägen och den registrerade fornlämningen RAÄ 79:1 finns ännu ett grav- och boplatssområde som utnyttjats sedan stenåldern (RAÄ 58:1). I samband med det s.k. Ystadprojektet utfördes en arkeologisk undersökning år 1985 inom det ca 200 x 70 meter stora området. Vid undersökningen framkom bl.a. tre långhus, tre grophus och ett urnegravfält (uppgifter ut FMIS).

Andra fornlämningar i närområdet

Drygt 200 meter söder om Tingshögsområdet finns ännu ett stort boplatssområde (RAÄ 102:1). Här har bl.a. framkommit ett stort antal långhus från bronsålder och järnålder (Andersson 2009, s. 7; Linderöth 2012, s. 14f.). Närmare 100 meter sydost om Tingshögsområdet finns en sten- och bronsåldersboplat (RAÄ 37:1), och ytterligare 100 meter österut finns det uppgift om tre borttagna bronsåldershögar och urnegravfält (RAÄ 6:1).

Bybildning vid Tingshög?

Sten Tesch menar att undersökningsresultaten vid Tingshög visar att det vid övergången till yngre järnålder sannolikt skett en bebyggelsekoncentration. Orsaken kan ha varit en ogynnsam förändring av den ekologiska miljön, vilket lett till en driftsekonomisk omläggning av produktionsmönstret till en intensivare kreaturgödning, och därmed en bebyggelsekoncentration till Tingshög. Det är inte orimligt att betrakta yngre järnåldersbebyggelsen vid Tingshög som en bybildning (Tesch 1983, s. 53ff.).

Figur 4. Översiktskarta med de båda schakten markerade (schakt 1 och schakt 2). De svarta strecken markerar partier där schakt 1 var igenfyllt. Skala 1:2 000.

Undersökningsresultat

Schaktningen för nedläggningen av spill- och vattenledningar startade vid fastigheten Köpinge 21:33 och fortsatte ca 160 meter i östlig riktning fram till Fallenbjärsvägen, där schaktet vände 90 grader och fortsatte ca 80 meter i nordlig riktning längs Fallenbjärsvägen. Merparten av schaktet, i rapporten benämnt schakt 1, grävdes på fastigheten Köpinge 64:1.

Det andra andra schaktet, i rapporten benämnt schakt 2, grävdes på fastigheten Köpinge 15:29, från en brunn ca 35 meter sydväst om fastighetens boningshus, och ca 150 meter i västlig riktning fram till Fallenbjärsvägen.

Schakt 1

Schakt 1 var sammanlagt ca 240 meter långt, där ca 160 meter sträckte sig i öst-västlig riktning längs den norra delen av infartsvägen till fastigheten Köpinge 21:33, medan ca 80 meter sträckte sig i nord-sydlig riktning längs Fallenbjärsvägen. Schaktet var ca 0,9 meter brett i den övre delen och ca 0,6 meter brett mot botten.

På grund av ett missförstånd kontaktades inte antikvarisk personal förrän schaktet var grävt och ledningen nerlagd. På vissa ställen var schaktet t.o.m. igenfyllt, men där schaktet fortfarande stod öppet kunde en arkeologisk bedömning utföras utifrån schaktväggarna (sektionerna).

Merparten av schaktet längs infartsvägen till fastigheten Köpinge 21:33 var igenfyllt när antikvarisk personal anlände, förutom de sista 40 meterna i schaktets östra del, närmast infartsvägens anslutning till Fallenbjärsvägen. I schaktväggen kunde inga arkeologiska lämningar noteras.

Det bör även nämnas att schaktet längs infartsvägen låg ca 40 meter söder om grav- och boplatssområdet RAÄ Stora Köpinge 58:1.

Arkeologiska lämningar

I den nord-sydliga delen av schakt 1, längs Fallenbjärsvägen, var ca 20 meter i den södra delen av schaktet inte igenfyllt när antikvarisk personal anlände. Det nord-sydliga schaktet låg ca 10 meter väster om Fallenbjärsvägen.

Omkring 17 meter norr om infarten till fastigheten Köpinge 21:33 påträffades ett stolphål och en något diffus nedgrävning. Nedgrävningen var ca 1,55 meter stor i nord-sydlig riktning och 0,4 meter djup. Fyllningen utgjordes av ljusbrun, mycket humös sand. Möjligtvis är nedgrävningen förhistorisk, men inga fynd noterades.

Figur 5. Stolphål och ett parti av en diffus nedgrävning i schakt 1, ca 10 m väster om Fallenbjärsvägen och strax söder om Stora Köpinge RAÄ 58:2. Foto mot väster. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

Det bör även noteras att stolphålet och nedgrävningen låg endast några meter söder om RAÄ Stora Köpinge 58:2, vilket är en del av det stora boplatsoområdet RAÄ 58:1. Vilken typ av lämningar som framkom vid RAÄ 58:2 framgår inte av FMIS.

Övrig information schakt 1

I syfte att koppla ledningarna till en brunn omedelbart öster om Fallenbjärsvägen grävdes, under arkeologisk övervakning, även en ca 10 x 2 meter stor grop från schakt 1 och fram till vägen. Därefter borrades ledningen under vägen och fram till brunnen öster om vägen. I gropan framkom endast recenta ledningar och nedgrävningar.

Merparten av den övriga delen av det nord-sydliga schaktet var redan ifyllt när antikvarisk personal anlände till platsen. Den enda delen av schaktet som stod öppet var de sista 10 nordligaste meterna. Här kunde dock inga arkeologiska lämningar noteras i schaktväggen, utan istället en del recenta ledningsschakt.

Det bör även noteras att den nord-sydliga delen av schakt 1 låg omedelbart öster om grav- och boplatsoområdet RAÄ Stora Köpinge 58:1.

Figur 6. Ett parti av schakt 1, där ett stolphål och en diffus nedgrävning påträffades, strax söder om Stora Köpinge RAÄ 58:2. Foto mot söder. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

Figur 7. Igenfyllning av schakt 2 vid Dammgården, fastigheten Köpinge 15:29. Fotot är taget från Tingshögsboplatsen, fornlämning Stora Köpinge 79:1. Foto mot nordväst. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

Figur 8. Nedläggning av ledningar i schakt 2 vid fastigheten Köpinge 15:29. Foto mot väster. Foto: Lars Jönsson, Österlenarkeologi.

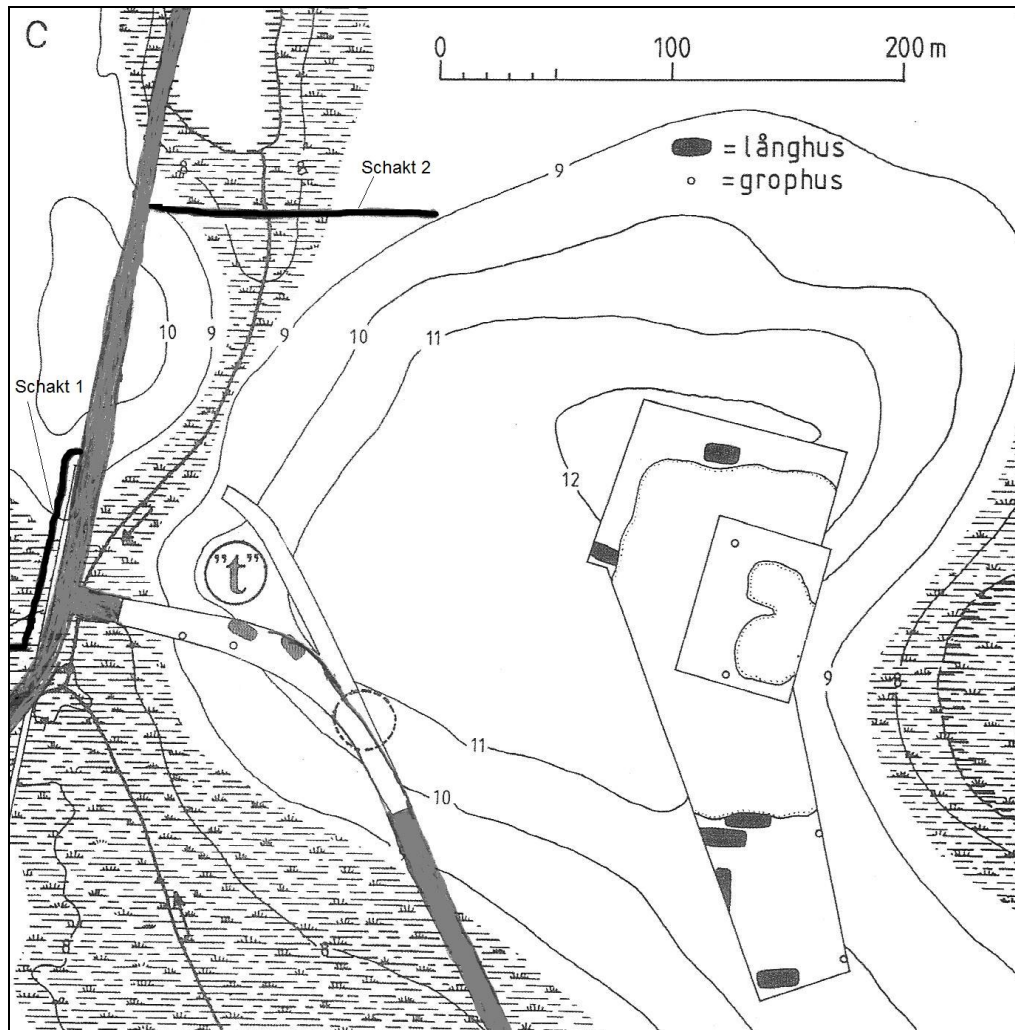
Schakt 2

Schakt 2 var ca 150 meter långt med en öst-västlig sträckning längs den södra delen av infartsvägen till fastigheten Köpinge 15:29. I den östra delen, närmast fastigheten, vinklade schaktet av 90 grader och korsade vägen för att ansluta till en befintlig brunn norr om vägen. Schaktet var mellan 0,6-0,9 meter brett.

Trots att den östra delen av schaktet tangerade den norra delen av grav- och boplatssområdet Stora Köpinge 79:1 framkom inga arkeologiska lämningar i schaktet. Detta kan delvis bero på att schaktet låg relativt perifert i förhållande till de tidigare undersökta delarna av boplatsen, och på att den västra delen av schaktet sträckte sig genom ett äldre våtmarksområde, något som syns tydligt i såväl terrängen som i schaktet.

Utvärdering

En anledning till att få arkeologiska lämningar iakttogs var förmodligen att schakten framför allt berörde äldre våtmarksområden, vilket framgår av figur 9 nedan och som även var tydligt i den västra delen av schakt 2. Schakten låg sannolikt något lägre i terrängen än där man kunde förvänta sig huslämningar, även om andra boplatslämningar såsom t.ex. härdar och gropar kunde ha förekommit. En annan anledning var att schakten endast var 0,6-0,9 meter breda, vilket givetvis fösvårade möjligheten att anträffa arkeologiska lämningar.

Figur 9. Schakt 1 och 2 inlagda på en planritning som visar långhus och grophus funna vid arkeologiska undersökningar 1975-1981 på Tingshögsboplatsen. På planen finns även höjdkurvor. Våtmarker är markerade med vågräta streck. Schakten är markerade med svarta streck. Dagens vägar är gråmarkerade. Bakgrundskarta: Tesch 1983, s. 34, figur 19.

Referenser

Andersson, Thomas 2009. *Boplatslämningar i Nybrostrand*. Arkeologisk utredning 2009. UV Syd Rapport 2009:18. Lund.

Linderöth, Thomas 2012. *Köpinge 21:24 m.fl.* Arkeologisk slutundersökning 2011. Sydsvensk Arkeologi Rapport 2012:41. Kristianstad.

Tesch, S. 1983. Ystad II – en omlandsstudie. Landet födde männen, havet skapade staden. *Medeltidsstaden* 45. Rapport Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.

Administrativa uppgifter

Österlenarkeologi dnr:	130003
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431-25943-12
Datum för beslut:	2012-11-28
Projektnummer:	ÖA 130003
Län:	Skåne
Kommun:	Ystad
Socken:	Stora Köpinge
Fastighet:	Köpinge 21:33, 15:29 och 64:1
Läge:	Ekonomiska kartan, blad ID 9g
Koordinatsystem:	RT 90 2,5 gon väst
X koordinat:	6147974
Y koordinat:	1382505
Höjdsystem:	RH 70
M ö.h.	8-9 m.ö.h.
Fältarbetstid:	2013-01-31–2013-02-15
Antal arbetsdagar:	7
Antal arkeologtimmar:	12
Antal maskintimmar :	----
Exploateringsyta:	320
Undersökt yta:	320
Platschef:	Lars Jönsson
Personal:	Lars Jönsson
Uppdragsgivare:	Ystads kommun
Tidigare undersökningar:	Undersökningar 1975-1981 samt 1985.
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs
Dokumentationsmaterial:	1 st fältritning i A3-format som kommer att förvaras i LUHM:s magasin, minnesanteckningar i fält samt digitala foton.
Kostnader, fältarbete:	7 200 kr
Körersättning:	327,45 kr
Kostnader, rapportarbete:	6 000 kr
Tryck av rapport:	600 kr

Österlenarkeologi

Rapporter 2013

1. Stora Köpinge kyrkogård. Dagvattenledningar runt kyrkan. FU år 2012. Lars Jönsson
2. Simrishamn. Fjärrvärmeledningar i Hamngatan, Skansgatan och Skepparegatan. FU år 2012. Lars Jönsson
3. Köpinge 15:29 m.fl. Spilltryck- och vattenledningar. FU år 2013. Lars Jönsson

